

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Bevolkingstrends 2014

Verschillen in sociale samenhang en welzijn tussen provincies

Hans Schmeets
December 2014

Nederland kent een hoge mate van participatie en vertrouwen in de samenleving. Bij bepaalde bevolkingsgroepen, zoals laagopgeleiden en allochtonen, is dat wat lager. Ook zijn er verschillen tussen de provincies. Vooral de inwoners van Limburg etaleren lagere scores dan in Utrecht, Friesland en Zeeland. Dat ligt niet aan de verschillen in bevolkingssamenstelling. Provincies onderscheiden zich ten dele ook in het ervaren geluk en de tevredenheid met het eigen leven.

1. Inleiding

In de periode 1997–2010 is de sociale cohesie in de samenleving toegenomen. Er zijn meer sociale contacten, en vooral het onderlinge vertrouwen en het vertrouwen in instellingen zijn gestegen. Over het algemeen zijn deze trends zichtbaar bij veel bevolkingsgroepen: mannen en vrouwen, jong en oud, lager en hoger opgeleiden, allochtonen en autochtonen, gelovigen en niet-gelovigen (Schmeets en Te Riele, 2014). Ook in 2012 en 2013 zijn er duidelijke indicaties van grote cohesie. Er lijkt iets minder vertrouwen te zijn in bepaalde instellingen, maar er zijn ook indicaties dat het vrijwilligerswerk is toegenomen (Schmeets en Arends, 2014; Schmeets en Te Riele, 2013). Wanneer alle indicatoren over het ‘meedoen’ en ‘vertrouwen hebben’ in de samenleving bij elkaar worden gevoegd, dan is er vanaf 2010 geen verandering te zien in de sociale cohesie. Ook de verschillen tussen bevolkingsgroepen (zoals lager en hoger opgeleiden) in participatie en vertrouwen, zijn niet toegenomen. Voor de sociale cohesie is het ook van belang dat zoveel mogelijk bevolkingsgroepen in de samenleving ‘meedoen’ en ‘vertrouwen hebben’. Geen of geringe tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen zijn een indicatie voor sterkere eensgezindheid over normen, waarden en onderling begrip in de samenleving. Grotere discrepanties tussen lagen van de bevolking duiden er op dat de sociale cohesie afbrokkelt. Daarom is het relevant om naast de macro-ontwikkelingen in vertrouwen en participatie ook ontwikkelingen in de verschillen tussen bevolkingsgroepen op te sporen. Hoe minder verdeeld bevolkingsgroepen zijn in het vertrouwen en participatie, *ceteris paribus*, hoe groter de sociale samenhang is.

Het monitoren van de sociale cohesie in de samenleving vindt dus plaats via twee lijnen:

1. de ontwikkeling van de onderliggende indicatoren; en
2. de sociaaldemografische afstanden tussen bevolkingsgroepen.

Bij bevolkingsgroepen gaat het niet alleen om sociaaldemografische lagen, zoals opleiding, geslacht, land van herkomst of burgerlijke staat, maar ook om de regionale verscheidenheid. Dat laatste zal in dit artikel worden belicht, door de cijfers van de twaalf provincies te presenteren. Dit borduurt voort op eerder onderzoek (Arts en Schmeets, 2010), waaruit naar voren kwam dat inwoners van Limburg en Flevoland het laagst scoren op ‘het meedoen met’ en ‘het vertrouwen hebben in’ de samenleving. Al iets beter is het gesteld in Noord-Brabant, Zuid- en Noord-Holland, en Groningen. In de andere provincies zijn de participatie en het vertrouwen groter, met Friesland als duidelijke uitschieter. Op basis van de gegevens die in 2012 en 2013 door het CBS zijn verzameld in het onderzoek ‘Sociale samenhang en Welzijn’ wordt nagegaan op welke indicatoren van sociale samenhang de provincies verschillen. Vervolgens wordt rekening gehouden met de samenstelling van de provincies door te corrigeren voor verschillen in een aantal bevolkingskenmerken die gerelateerd zijn aan deze indicatoren. Dat zijn geslacht, leeftijd, opleiding, burgerlijke staat en herkomst. Uit onderzoek

is gebleken dat dergelijke bevolkingsgroepen zich onderscheiden in de mate waarin ze 'meedoen met' en 'vertrouwen hebben in' de samenleving (Schmeets en Van Beuningen, 2014). Vooral hoger opgeleiden, autochtonen en mensen onder de 45 jaar etaleren hogere scores in de participatie en het vertrouwen dan respectievelijk laagopgeleiden, niet-westerse allochtonen en 45-plussers. Ook verschillen mannen en vrouwen, en gehuwden, gescheiden, en ongehuwden op diverse deelgebieden. Voorts is bekend dat de bevolkingssamenstelling varieert per provincie. Zo loopt de gemiddelde leeftijd van de 15-plussers in het onderzoek uiteen van 43 jaar in Overijssel tot 50 jaar in Zuid-Holland en Friesland. Het opleidingsniveau – op een schaal van (1) basisonderwijs tot (5) universitair – is 3,2 in Gelderland en 3,1 in Utrecht, en in andere provincies rond de 2,9. Ook het percentage niet-westerse allochtonen varieert: van 3 in Drenthe en Friesland tot 16 in Zuid- en Noord-Holland. In Drenthe is 60 procent gehuwd of woont samen, in Noord-Holland 44 procent. Aanvullend worden twee aspecten over de religieuze betrokkenheid toegevoegd: kerkelijke gezindte, en het bijwonen van religieuze diensten. Provincies verschillen immers niet alleen naar sociaal-demografische kenmerken, maar ook naar religieuze betrokkenheid (Schmeets, 2014). Tevens is bekend dat religie gerelateerd is aan sociale samenhang: vooral protestanten en frequente kerkgangers participeren meer en hebben meer vertrouwen (Schmeets, 2013a). Zo kan nagegaan worden of de verschillen in sociaal kapitaal niet alleen geduid kunnen worden door verschillen in de bevolkingssamenstelling, zoals het opleidingsniveau, maar ook langs de lijn van verschillen in religieuze betrokkenheid.

Een verdere uitbreiding is het presenteren van cijfers over het welzijn – het geluk en de tevredenheid met het eigen leven – in de provincies. Sociale samenhang is niet alleen gunstig voor de welvaart (Knack & Keefer, 1997), maar ook voor het welzijn (Stiglitz, Sen en Fitoussi, 2009). Zo zijn mensen die vrijwilligerswerk doen gelukkiger (Dolan, Peasegood en White, 2008), en dat geldt ook voor personen die relatief veel vertrouwen in instellingen hebben (Hudson, 2006). Voor Nederland is aangetoond dat het ervaren geluk groter is bij mensen met meer sociale contacten, met een betaalde baan, onder vrijwilligers, en indien er meer vertrouwen is in de medeburger, politie, grote bedrijven en de politiek (Van Beuningen en Kloosterman, 2011; Mars en Schmeets, 2011; Schmeets, 2013b). Ook blijkt dat personen die activiteiten hebben ondernomen om de politiek te beïnvloeden, anders dan stemmen, minder gelukkig zijn. Wanneer alle scores van participatie en vertrouwen bij elkaar worden opgeteld, dan is er een duidelijke relatie (Pearsons' $R = 0,24$) met het ervaren geluk (Van Beuningen en Schmeets, 2013). De redenering is daarom dat regionale verschillen in het meedoen met en het vertrouwen hebben in de samenleving ook tot uitdrukking komen in het welzijn. Ook voor het welzijn wordt gecorrigeerd voor verschillen in de samenstelling van de bevolking, om na te gaan of verschillen in welzijn tussen provincies langs deze lijn zijn te duiden. Voorts vindt een aanvullende correctie plaats voor verschillen in de religieuze betrokkenheid, aangezien deze samenhangt met welzijn. Mensen die tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering zeggen te behoren, zijn vaker gelukkig en tevreden met hun eigen leven dan degenen zonder religieuze binding (Coumans, 2014). Ook mensen die wekelijks naar een religieuze dienst gaan, geven aan gelukkiger en tevredener te zijn dan de minder frequente bezoekers van religieuze diensten.

2. Methode en data

In 2012 is een nieuw onderzoek 'Sociale samenhang en Welzijn' (S&W) gestart, met een andere manier van dataverzameling. Daarvóór werden de gegevens vooral *face-to-face*, in gesprekken bij mensen thuis, verzameld. In 2012 zijn de gegevens op drie manieren verkregen, in een zogenoemd *mixed-mode* ontwerp. Eerst is gevraagd om via het internet de vragenlijst in te vullen. Als dat niet tot een respons leidde, werd de respondent voor een telefonisch interview benaderd. Als dat ook niet lukte, werd de respondent, zoals op de traditionele manier, thuis bezocht en gevraagd om mee te doen. Deze *mixed-mode* is kostenefficiënter en levert een vergelijkbare respons op. In 2012 deed 58,7 procent, en in 2013 69,2 procent mee met het onderzoek. De gegevens van 2012 en 2013 zijn, vanwege de aanpassingen van het ontwerp, lastig te vergelijken met eerdere jaren. Op basis van een onderzoek dat in 2010 is uitgevoerd zijn zogenoemde trendbreuken in kaart gebracht. Daar kwam vooral naar voren dat het aandeel vrijwilligers met enkele procentpunten toenam, terwijl het vertrouwen in instituten daalde door het gewijzigde ontwerp (Schmeets en Te Riele, 2013).

De gegevens over de negentien indicatoren van sociaal kapitaal en welzijn zijn ontleend aan het onderzoek Sociale samenhang en Welzijn 2012 (n = 7 384 voor sociaal kapitaal en n = 3 670 voor welzijn) en 2013 (n = 7 949 voor sociaal kapitaal en welzijn). De resultaten hebben betrekking op de bevolking van 15 jaar of ouder.

De vragen over sociale contacten luiden: 'Hoe vaak heeft u contact met één of meer familieleden?', 'Hoe vaak heeft u contact met vrienden, vriendinnen of echt goede kennissen?' en 'Hoe vaak heeft u contact met burens'? De antwoordcategorieën zijn:

1. minstens een keer per week;
2. 2 x per maand;
3. 1 keer per maand;
4. minder dan 1 keer per maand; en
5. zelden of nooit.

Informeel hulp is vastgesteld als het verlenen van hulp aan anderen buiten het eigen huishouden in de afgelopen maand. Voor het vaststellen van het vrijwilligerswerk is gevraagd of men vrijwilligerswerk heeft verricht in de afgelopen twaalf maanden. Deelname aan verenigingsleven is vastgesteld met de vraag: 'Hoe vaak neemt u deel aan activiteiten van verenigingen?'. Respondenten konden kiezen uit de volgende antwoordopties:

1. minimaal 1 keer per week;
2. minimaal 1 keer per maand;
3. minder dan 1 keer per maand; en
4. nooit.

In de analyses is een tweedeling gehanteerd: (1) minimaal 1 keer per week versus (0) minder dan 1x per week. Betaald werk is vastgesteld met de vraag: 'Heeft u op dit moment betaald werk? Ook 1 uur per week of een kortere periode telt al mee. Evenals freelance werk.'

Het stemmen voor verkiezingen is vastgesteld door een combinatie van de twee vragen naar het stemmen op 9 juni 2010 en 12 september 2012, afhankelijk van de interviewdatum. Voorts is gevraagd naar een aantal acties die men de afgelopen vijf jaar heeft gedaan om

de politiek te beïnvloeden. Het sociale vertrouwen is bepaald met de vraag: 'Vindt u dat over het algemeen de meeste mensen wel te vertrouwen zijn of vindt u dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen?' Om het institutionele vertrouwen vast te stellen is gevraagd hoeveel vertrouwen mensen hebben in verschillende politieke en maatschappelijke instituties, met vier antwoordmogelijkheden ('heel veel vertrouwen'; tamelijk veel vertrouwen; niet zo veel vertrouwen; en helemaal geen vertrouwen). Het ervaren geluk en de tevredenheid met het eigen leven zijn gebaseerd op een elfpuntschaal in 2012 en een tienpuntschaal in 2013, die loopt van 'volledig gelukkig' of 'volledig tevreden' (0/1) tot 'volledig ongelukkig' of 'volledig ontevreden' (10). Voor de analyses zijn deze twee variabelen gedichotomiseerd naar 'gelukkig' of 'tevreden' (een score van 7 of hoger) en 'ongelukkig' of 'ontevreden' (een score van 6 of lager). De gegevens over het welzijn zijn gebaseerd op 11 619 in plaats van 15 335 personen in de periode 2012/2013 aangezien in 2012 aan de helft van de steekproef deze vragen zijn voorgelegd.

Om na te gaan of de verschillen tussen de provincies verklaard kunnen worden door de verschillen in bevolkingssamenstelling zijn in logistische regressiemodellen de kenmerken geslacht, leeftijd, opleiding, burgerlijke staat en herkomst opgenomen. Voorts is kerkelijke gezindte en bezoek aan religieuze diensten in de analyses betrokken om na te gaan of de religieuze betrokkenheid aanvullende inzichten oplevert voor de gevonden verschillen tussen de provincies.

3. Resultaten

3.1 Vertrouwen

Het vertrouwen is in Limburg en Flevoland een stuk lager dan in de meeste andere provincies. De helft van de inwoners van 15 jaar en ouder geeft daar aan dat 'je niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met andere mensen'. De andere helft is van mening dat 'andere mensen wel te vertrouwen zijn'. In de provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant, Groningen en Noord-Holland is deze vertrouwensbasis, met enkele procentpunten, iets hoger. In de overige provincies heeft minstens zes van de tien personen vertrouwen in de medeburger. Zeeland, Friesland en Utrecht spannen met 65 procent de kroon.

Ook het vertrouwen in maatschappelijke organisaties – zoals leger, rechters en politie – ligt in Limburg 3 tot 6 procentpunten onder het landelijke gemiddelde. Provincies met hogere scores zijn vooral Friesland, Utrecht, Zeeland en Overijssel. Met 64 procent heeft het leger vooral het vertrouwen van inwoners van Overijssel en Flevoland. Bij de overige provincies varieert dit van 57 procent in Limburg tot 62 procent in Drenthe. Rechters kennen een goede vertrouwensbasis in Utrecht, waar bijna drie kwart positief is. In Friesland, Gelderland, Noord-Holland en Zeeland is dat ongeveer 70 procent en in de overige provincies rond de 68 procent. Alleen in Limburg is het vertrouwen in rechters met 63 procent duidelijk lager. Het vertrouwen in de politie is met 68 procent ook groot. In Zeeland, Friesland, en Overijssel is het zelfs boven de 70 procent. Aan het andere uiteinde, met 62 tot 66 procent, bevinden zich Limburg, Flevoland, Zuid-Holland en Groningen.

Tegen andere instituten – pers, grote bedrijven, ambtenaren en Tweede Kamer – koestert de bevolking meer wantrouwen. Zo geniet de pers met gemiddeld 31 procent weinig vertrouwen, met Limburg (28 procent) en Noord-Holland (35 procent) als de twee uitersten. Ook het vertrouwen in de Tweede Kamer is met 34 procent laag. Vooral in Limburg is het wantrouwen ten aanzien van de politiek groot: slechts 26 procent heeft vertrouwen in de Tweede Kamer. In de provincies Utrecht en Friesland is dat met respectievelijk 39 en 37 procent beduidend hoger. Bij de overige provincies varieert dit van 29 tot 36 procent. Ook het vertrouwen in ambtenaren verschilt aanzienlijk: van 37 procent in Limburg tot 48 procent in Flevoland. Over grote bedrijven is er meer consensus: het vertrouwen varieert van 40 procent in Utrecht en Zeeland tot 44 procent in Overijssel en Noord-Brabant.

3.1.1 Vertrouwen naar provincies, 2012-2013

	Sociaal vertrouwen	Leger	Rechters	Pers	Politie	Ambte- naren	Grote bedrijven	Tweede Kamer
	%							
Groningen	58	61	67	29	66	42	43	33
Friesland	63	61	71	32	72	44	41	37
Drenthe	60	62	68	29	67	40	41	31
Overijssel	61	64	68	29	71	43	44	33
Flevoland	51	64	69	31	64	48	43	34
Gelderland	63	61	70	32	69	44	42	34
Utrecht	65	61	74	33	69	43	40	39
Noord-Holland	59	58	72	35	68	44	43	36
Zuid-Holland	55	61	67	31	65	43	44	34
Zeeland	64	61	71	32	73	41	40	29
Noord-Brabant	56	60	68	29	68	41	44	33
Limburg	50	57	63	28	62	37	42	26
Totaal	58	60	69	31	68	43	43	34

Bron: CBS, Sociale samenhang en Welzijn.

Om zicht te krijgen op de achtergronden van deze verschillen tussen de provincies wordt ten eerste rekening gehouden met de samenstelling van de bevolking en ten tweede aanvullend gecorrigeerd voor verschillen in religieuze betrokkenheid. Daarbij worden eerst de percentages uitgedrukt in kansverhoudingen, de zogenoemde odds ratio's (OR). Een samenvatting is opgenomen in tabel 3.1.2, waarin de veranderingen in de verschillen tussen de provincies als gevolg van de samenstelling van de bevolking (M2) en aanvullend religie (M3) zijn weergegeven, uitgedrukt in de Wald-waarden. De uitgebreide tabellen, waarbij Limburg als referentieprovincie is genomen, zijn op verzoek beschikbaar.

Het vertrouwen in andere mensen – het sociaal vertrouwen – laat de grootste verschillen zien (Wald = 97,6). In alle provincies behalve Flevoland is er meer onderling vertrouwen dan in Limburg. Indien de provincies niet zouden verschillen in de verdelingen naar geslacht, leeftijd, opleiding, burgerlijke staat en herkomst, dan zouden er nog steeds verschillen in het sociale vertrouwen worden aangetroffen. Wel worden, na een dergelijke correctie, de discrepanties tussen de provincies in het sociaal vertrouwen iets kleiner (Wald = 64,4). Zo neemt het verschil in vertrouwen in de medeburger tussen de inwoners van Utrecht ten opzichte van Limburg en Flevoland iets af indien rekening wordt gehouden met vooral het hogere opleidingsniveau in Utrecht.

3.1.2 Vertrouwen, participatie en welzijn naar provincie, voor (M1) en na correctie voor verschillen in bevolkingssamenstelling (M2) en religie (M3)

	M1	significantie	M2	significantie	M3	significantie
Wald-waarden						
Vertrouwen						
Sociaal vertrouwen	97,6	³⁾	64,4	³⁾	45,8	³⁾
Vertrouwen in:						
rechters	46,2	³⁾	26,7	²⁾	21,4	¹⁾
leger	18,5		14,6		10,4	
pers	29,8	²⁾	17,4		17,2	
politie	43,8	³⁾	36,2	³⁾	37,6	³⁾
grote bedrijven	12,1		12,0		11,8	
ambtenaren	25,8	²⁾	18,3		14,7	
Tweede Kamer	53,8	³⁾	30,4	²⁾	29,6	²⁾
Participatie						
Familiecontact	15,7		12,2		6,5	
Vriendencontact	35,1	³⁾	28,2	²⁾	24,0	¹⁾
Burencontact	45,5	³⁾	48,2	³⁾	44,5	³⁾
Informele hulp	15,2		13,6		15,3	
Actief in Vereniging	46,8	³⁾	25,3	²⁾	16,0	
Vrijwilligerswerk	106,3	³⁾	74,7	³⁾	58,6	³⁾
Betaald werk	54,0	³⁾	40,1	³⁾	40,9	³⁾
Stemmen	45,7	³⁾	30,9	²⁾	21,3	¹⁾
Politieke acties	60,1	³⁾	33,5	³⁾	24,2	¹⁾
Welzijn						
Gelukkig	19,6		14,2		14,7	
Tevreden met leven	17,4		11,0		11,3	

Bron: CBS, Sociale samenhang en Welzijn.

¹⁾ p <0,05.

²⁾ p <0,01.

³⁾ p <0,001.

Een vergelijkbaar patroon geldt voor het vertrouwen in rechters: na correctie voor verschillen in de bevolkingssamenstelling is provincie minder onderscheidend. Dit betreft vooral Utrecht, Noord-Holland en Overijssel, waar de verschillen met de uitkomsten in Limburg en veel andere provincies afnemen. Er zijn geen grote verschillen in het vertrouwen in het leger tussen de provincies (Wald = 18,5; niet significant). Alleen de inwoners van Overijssel, Flevoland, Utrecht en Zuid-Holland tonen zich iets minder wantrouwend. Na het controleren voor de bevolkingssamenstelling nemen de verschillen verder af, en is er alleen in Drenthe en Overijssel iets meer vertrouwen in het leger.

Bij het vertrouwen in grote bedrijven zorgt de correctie niet voor een aanpassing van het vertrouwensbeeld: voor en na correctie is er nauwelijks sprake van provinciale verschillen. De pers wordt iets meer betrouwbaar geacht in Noord-Holland; dat blijft ook zo na correctie voor de bevolkingssamenstelling, hoewel het verschil wel wat afneemt. De provincies onderscheiden zich vooral op vertrouwen in de politie: vooral in Zeeland en Friesland is dit beduidend hoger dan in Limburg. De bevolkingssamenstelling doet hier weinig aan af. De provinciale verschillen bij het vertrouwen in ambtenaren worden gereduceerd door rekening te houden met de bevolkingssamenstelling.

Uit dit overzicht blijkt dat de bevolkingssamenstelling slechts ten dele inzicht geeft in de provinciale verschillen in het vertrouwen. Meestal blijven deze regionale verschillen intact, ook al worden ze soms iets kleiner. In een volgende stap wordt onderzocht of de religieuze betrokkenheid een aanvullende interpretatie biedt, door de provincies gelijk te schakelen in de mate waarin men naar een religieuze dienst gaat, en in de kerkelijke gezindte, met als indeling katholiek, Nederlands hervormd, gereformeerd, PKN, islam, andere gezindte of levensbeschouwing en niet behorende tot een gezindte. Door deze correctie nemen de verschillen tussen de provincies in het vertrouwen in de medemens iets verder af: de Wald-waarde zakt van 64,4 naar 45,8. Dit sociale vertrouwen was iets groter in Groningen en Zuid-Holland ten opzichte van Limburg, maar dat geldt niet meer na de correctie. Ook het verschil met de Limburgers wordt, met uitzondering van de inwoners van Noord-Brabant, minder groot. Dat geldt vooral voor Friezen. Religie biedt echter nauwelijks een aanvullende invalshoek om inzicht te vergaren in de oorspronkelijke provinciale verschillen bij de andere instituten. Zo blijft het verschil bij het vertrouwen in de politie en de Tweede Kamer ongewijzigd.

3.2 Participatie

Het beeld dat bij het vertrouwen naar voren kwam, spoort voor een deel met de cijfers over het participeren in de samenleving. Landelijk zet de helft zich in als vrijwilliger voor een organisatie. In Friesland, Overijssel en Utrecht is dit minstens vijf procentpunten hoger, en in Limburg zes en in Zuid-Holland vier procentpunten lager. Wekelijkse contacten met burens heeft 64 procent. In Drenthe en Friesland is dat zo'n 70 procent, in Noord-Brabant en Groningen 60 procent. De verschillen tussen provincies zijn gering wat de wekelijkse contacten met familie betreft (82 tot 86 procent). De variatie in het contact met vrienden is groter: van 72 procent in Drenthe tot 80 procent in Noord-Holland. Het geven van informele hulp varieert van 31 procent in Friesland tot 36 procent in Zeeland. Bijna de helft van de inwoners in Overijssel is actief in verenigingen; in Flevoland is met vier op de tien deze

3.2.1 Participatie naar provincies, 2012/2013

	Contact met familie	Contact met vrienden	Contact met burens	Informele hulp	Actief in verenigingen	Betaald werk	Vrijwilligerswerk	Gestemd	Politieke acties
	%								
Groningen	82	76	60	33	45	57	52	84	38
Friesland	84	73	69	31	45	58	58	84	31
Drenthe	86	72	70	35	45	55	53	84	36
Overijssel	86	76	67	33	49	62	57	84	34
Flevoland	84	77	68	35	40	66	49	81	35
Gelderland	84	75	66	36	49	60	54	85	38
Utrecht	82	79	62	36	48	67	55	86	42
Noord-Holland	83	80	66	33	43	64	48	81	39
Zuid-Holland	84	77	64	33	42	60	46	81	36
Zeeland	85	74	68	36	46	57	50	83	37
Noord-Brabant	86	78	60	32	49	60	48	80	32
Limburg	84	79	63	33	47	57	44	78	32
Totaal	84	77	64	34	46	61	50	82	36

Bron: CBS, Sociale samenhang en Welzijn.

participatie beduidend lager. Daar staat tegenover dat in Flevoland, alsook in Utrecht, twee derde betaalde werkzaamheden van minstens 1 uur per week heeft. In Drenthe is dat 55 procent. Politiek actief zijn vooral de inwoners van Utrecht, en in mindere mate de inwoners van Limburg en Noord-Brabant.

Na correctie voor de bevolkingssamenstelling veranderen deze verschillen weinig (tabel 3.1.2). Wel nemen dan de verschillen in het vriendencontact tussen de provincies iets af, maar Limburg distantieert zich iets sterker door een frequenter contact ten opzichte van een aantal provincies. Door de correctie worden de verschillen tussen de provincies in het deel dat actief is in verenigingen iets onderdrukt. Dit geldt ook voor de vrijwillige inzet, maar de discrepanties tussen de provincies blijven grotendeels bestaan. In Limburg, Flevoland, Noord- en Zuid-Holland wonen minder mensen die zich als vrijwilliger inzetten dan in andere provincies. Dat blijft zo indien provincies zich niet zouden onderscheiden in allerlei demografische verschillen zoals het opleidingsniveau, de leeftijdsopbouw, en de concentraties westerse en niet-westerse allochtonen. Een vergelijkbaar patroon geldt voor de verschillen tussen de provincies in betaald werk, stemmen bij verkiezingen en de deelname aan politieke acties: deze nemen iets af, maar het beeld blijft vrijwel ongewijzigd.

Blijkbaar biedt de bevolkingssamenstelling geen afdoende inzicht in de participatieverschillen tussen de provincies. Kan dit nader geïnterpreteerd worden vanuit de religieuze diversiteit? Bij de sociale contacten is dat nauwelijks het geval. De al zeer geringe verschillen in het wekelijkse contact met familie worden dan nog kleiner. En bij het contact met vrienden en burens blijft de situatie ongewijzigd, mede gelet op de geringe afname van de Wald: van 28,2 naar 24,0 bij het vriendencontact en van 48,2 naar 44,5 bij het burenscontact.

Ook verandert het gelijktrekken van het bijwonen van religieuze diensten en de denominatie niets aan de mate waarin binnen de provincies hulp aan anderen wordt gegeven. Iets minder scherp wordt de tegenstelling tussen de provincies in het deel dat actief is binnen verenigingen. Dat geldt ook voor het vrijwilligerswerk – met een reductie van de Waldwaarde van 74,7 naar 58,6 – maar de verschillen tussen de provincies blijven onverminderd groot. Ook voor de participatie op de arbeidsmarkt blijft de situatie voor en na de correctieslag met religie ongewijzigd. Dit geldt tevens voor het stemmen bij verkiezingen, maar het provinciale onderscheid wordt wat minder pregnant. Zo worden het verschil met Limburg in Groningen en Utrecht kleiner. Bij de politieke acties kwam naar voren dat de samenstelling van de bevolking er al voor zorgde dat de verschillen tussen de provincies minder groot werden, met name door de verlaging in Utrecht. Religie dempt dit aanvullend. Indien er dus ook geen onderscheid zou zijn in de denominatie en het bezoek van religieuze diensten, dan is er geen verschil meer in het aandeel politiek actieven per provincie.

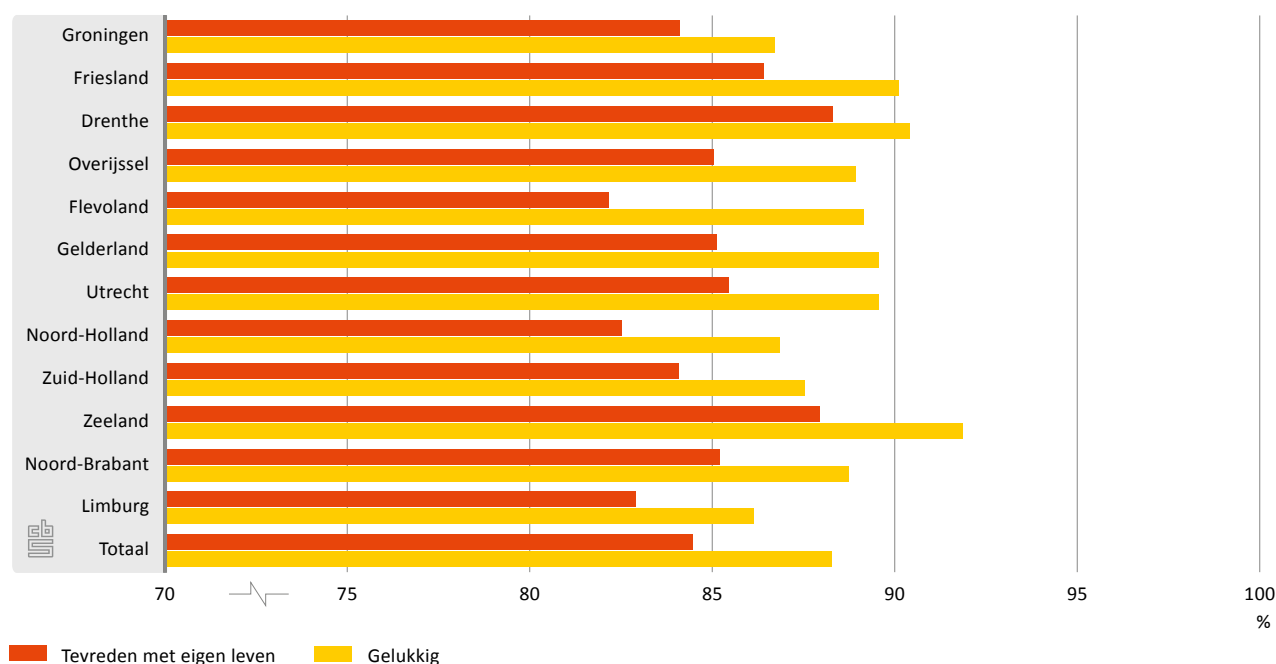
3.3 Welzijn

Er zijn geen grote verschillen tussen provincies in het ervaren geluk en de tevredenheid met het eigen leven. Van de 15-plussers is 88 procent gelukkig en 85 procent is tevreden met het eigen leven. Het geluk varieert van 86 procent in Limburg tot 92 procent in Zeeland, en de tevredenheid van 82 procent in Flevoland tot 88 procent in Drenthe en Zeeland. Het patroon is vooral dat het welzijn in Limburg, Zuid- en Noord-Holland, Groningen en Flevoland benedengemiddeld is, en bovengemiddeld in Friesland, Drenthe, Gelderland, Utrecht en Zeeland. Maar dergelijke verschillen verdwijnen grotendeels door te corrigeren voor de

bevolkingssamenstelling (tabel 3.1.2). De religieuze betrokkenheid zorgt voor een verdere aanpassing van de provinciale verschillen in het welzijn. Dan zijn alleen nog de Zeeuwen iets gelukkiger dan de Limburgers.

Bij de tevredenheid onderscheiden alleen de inwoners van Drenthe zich door een grotere groep die tevreden is met het leven ten opzichte van de Limburgers. Dat verschil zou verdwijnen indien de Drentenaren en Limburgers zich niet zouden onderscheiden in de religieuze betrokkenheid. Dat komt vooral omdat in Drenthe meer mensen naar een kerkdienst gaan en er veel meer protestanten wonen dan in Limburg.

3.3.1 Welzijn naar provincies, 2012/2013

4. Conclusie en discussie

In dit artikel is de achtergrond geschetst dat de sociale cohesie niet alleen gebaseerd is op het participeren en het vertrouwen in de samenleving, maar ook in de mate waarin bevolkingsgroepen zich daarin onderscheiden. Naarmate de tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen groter zijn, zo is de gedachte, brokkelt de sociale cohesie af. Vanuit dit gezichtspunt zijn de verschillen tussen provincies in negen participatie- en acht vertrouwensindicatoren belicht.

In Limburg is het vertrouwen in instituten, met uitzondering van grote bedrijven, het laagst. Het verschil met andere provincies is in een aantal gevallen wel beperkt of zelfs minimaal, zoals bij het vertrouwen in de pers. Ook het vertrouwen in de medemens is relatief laag in Limburg. Net als de inwoners van Flevoland zijn Limburgers argwanender, waarbij slechts de helft vindt dat andere mensen te vertrouwen zijn, en de andere helft dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen. Daar staan vooral de provincies Friesland

en Utrecht tegenover. Net als in Zeeland ventileren deze inwoners meer vertrouwen. Zo vertrouwt zo'n 64 procent de medeburger. Maar ook is er een hoog vertrouwen in onder andere rechters en de politie. De verschillen tussen de provincies worden iets kleiner indien de compositie niet zou verschillen in de verdeling naar geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, herkomstland en opleiding. Ze blijven echter wel bestaan, dus de bevolkingssamenstelling verklaart de verschillen in vertrouwen tussen de provincies niet afdoende. Ook de religieuze betrokkenheid doet dit slechts zeer ten dele. Alleen bij het sociale vertrouwen en het vertrouwen in rechters nemen na controleren voor religie de verschillen tussen de provincies verder af.

Een deels vergelijkbaar patroon zien we bij de negen participatie-indicatoren van sociale samenhang. In Limburg is de vrijwillige inzet en de politieke participatie lager dan in de meeste andere provincies, evenals het aandeel met betaald werk en het contact met burens. In Limburg is echter wel veelvuldig contact met vrienden, en wijkt de informele hulp, het familiecontact en het actief zijn in verenigingen niet af van het landelijke beeld. De inwoners van Utrecht zijn, samen met die van Gelderland, het vaakst politiek actief, en daar is ook de inzet als vrijwilliger, het actief zijn binnen verenigingen en het bieden van informele hulp relatief hoog.

Biedt de samenstelling van de bevolking een verklaring voor de provinciale verschillen in de participatie? Dat is nauwelijks het geval bij de sociale contacten en het geven van informele hulp. Bij de maatschappelijke participatie – actief zijn in verenigingen, en de inzet als vrijwilliger voor organisaties – dempt de correctie de provinciale verschillen al iets sterker, maar ze blijven duidelijk bestaan. Dit geldt ook voor de politieke participatie: de discrepanties worden iets geringer, mede door de correctie voor het hogere opleidingsniveau in Gelderland en Utrecht. De religieuze diversiteit biedt daarnaast deels een invalshoek voor de verklaring van de verschillen in participatie. Zo worden de verschillen in het vriendencontact gereduceerd, evenals de activiteiten in verenigingen, het vrijwilligerswerk, het stemmen bij verkiezingen en de politieke activiteiten.

Naast vertrouwen en participatie is aandacht geschonken aan het welzijn. De vraag daarbij is of er vergelijkbare verschillen tot uitdrukking komen in de mate van geluk en de tevredenheid. Hoewel de verschillen tussen de meeste provincies gering zijn, is er toch een scheidslijn te zien in het welzijn. Het welzijn is lager – tot uitdrukking komende in lagere rapportcijfers voor het geluk en/of de tevredenheid met het eigen leven – in de provincies Limburg, Groningen, Flevoland, Noord- en Zuid-Holland dan in Friesland, Drenthe, Gelderland, Utrecht en vooral Zeeland. Dit onderscheid vervaagt iets na correctie voor de bevolkingssamenstelling. De aanvullende correctie voor religie verandert dit beeld nauwelijks.

De provincies verschillen dus op diverse aspecten van vertrouwen, participatie en welzijn. De compositie van de bevolking – zoals naar leeftijd en opleiding – en de religieuze diversiteit bieden maar ten dele zicht op het onderscheid tussen de provincies. Er is geen eenduidige verklaring te geven voor de vooral in Limburg lagere scores op vertrouwen, of de hogere scores in Friesland, Utrecht, Gelderland en Zeeland. Ook blijft de tegenstelling tussen Limburg en de meeste provincies in het vrijwilligerswerk en de politieke participatie niet te verklaren. Er is dus meer dan louter de bevolkingssamenstelling of het katholicisme en het geringe kerkbezoek, maar wat is niet duidelijk. Het patroon is consistent: over de periode 1997/2009 bleef Limburg ook achter in sociaal kapitaal ten opzichte van bijna alle andere provincies (Arts en Schmeets, 2010). En destijds waren ook hogere scores aantoonbaar in Friesland en Utrecht. Er zijn nu bovendien op z'n minst indicaties dat er ook in het welzijn een provinciaal

onderscheid is waar te nemen. In Zeeland is acht procent niet gelukkig, in Limburg is dat met veertien procent bijna twee maal zoveel, een fors verschil. In vervolgstudies wordt nader ingegaan op de effecten van participatie, vertrouwen en religie op het welzijn binnen de provincies.

Literatuur

Arts, K. en H. Schmeets, 2010, Sociale samenhang in de provincie. In: Schmeets, H. (red.), Sociale samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie, Den Haag/Heerlen, CBS, blz. 123–134.

Beuningen, J. van en H. Schmeets, 2013, Developing a Social Capital Index for the Netherlands. *Social Indicators Research*, 113, blz. 859–886.

Beuningen, J. van en R. Kloosterman, 2011, Subjectief welzijn: welke factoren spelen een rol? *Bevolkingstrends*, 59(4), blz. 85–92.

Coumans, M., 2014, Meer religie, meer welzijn? *Bevolkingstrends*, juli 2014.

Dolan, P., Peasgood, T. en M. White, 2008, Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology* 29, blz. 94–122.

Hudson, J., 2006, Institutional trust and subjective well-being across the EU. *Kyklos*, (59) 1, blz. 43–62.

Knack S. en P. Keefer, 1997, Does social capital have an economic pay-off? A cross country investigation. *Quarterly Journal of Economics*, 112 (4), blz. 1251–1288.

Mars, G. en H. Schmeets, 2011, Meer sociale samenhang, meer geluk? *Bevolkingstrends*, 59(3), blz. 39–44.

Schmeets, H., 2013a, Het belang van religie voor sociale samenhang. *Bevolkingstrends*, december 2013.

Schmeets, H., 2013b, Sociale samenhang en welzijn: een paradox? Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Schmeets, H., 2014, De religieuze kaart van Nederland, 2010–2013. *Bevolkingstrends*, oktober 2014.

Schmeets, H., en S. te Riele, 2013, Trends in social capital in The Netherlands, 1974–2012. Paper presented at the 5th conference European Survey Research Association, Ljubljana, 17-7-2013.

Schmeets, H. en S. te Riele, 2014, Declining Social Cohesion in The Netherlands? Social Indicators Research, 115, blz. 791–812.

Schmeets, H. en J. Arends, 2014, Vertrouwen in leger neemt toe. CBS-Webmagazine, 8 september 2014, Den Haag/Heerlen, CBS.

Schmeets, H. en J. van Beuningen, 2014, Discrepancies in sociaal kapitaal van bevolkingsgroepen. Bevolkingstrends, augustus 2014.

Stiglitz, J. E., Sen, A. en J.-P. Fitoussi, 2009, Report by the commissions on the measurement of economic performance and social progress. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2013–2014	2013 tot en met 2014
2013/2014	Het gemiddelde over de jaren 2013 tot en met 2014
2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2013 en eindigend in 2014
2011/'12–2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2011/'12 tot en met 2013/'14

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2014.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.